

Examen HAVO
2009

tijdvak 1
donderdag 28 mei
9.00 - 12.00 uur

maatschappijwetenschappen

tevens oud programma

maatschappijleer

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 37 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 77 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Criminaliteit: rol van beveiligingsbedrijven

Bij deze opgave hoort tekst 1 uit het bronnenboekje.

Lees tekst 1.

Zie de regels 1 tot en met 5 van tekst 1.

- 3p 1 Noem **één** politietaak die wel en noem **twee** politietaken die niet door particuliere beveiligers mogen worden overgenomen.

Criminaliteit heeft materiële en immateriële gevolgen voor burgers, bedrijven en overheid.

- 4p 2 Noem twee materiële gevolgen en twee immateriële gevolgen van criminaliteit voor burgers en/of bedrijven en/of de overheid.

Zie de regels 9 tot en met 11.

Volgens de Veiligheidsmonitor 2008 voelde in 2008 20 procent van de Nederlanders zich wel eens onveilig. In 2007 was dit percentage iets hoger. Nederlanders voelen zich onveilig dan op grond van de werkelijke cijfers te rechtvaardigen is.

- 2p 3 Geef hiervoor een verklaring. Betrek in je antwoord de rol van de media.

Zie de regels 12 tot en met 15.

De door de politie geregistreerde criminaliteit geeft geen volledig beeld van de werkelijke criminaliteit.

- 1p 4 Geef hiervoor een reden.

Zie de regels 16 tot en met 23.

De auteur van tekst 1 geeft aan dat de criminaliteit sinds 1960 niet alleen is toegenomen, maar ook van karakter is veranderd. Deze verandering kan in verband worden gebracht met maatschappelijke ontwikkelingen. De auteur noemt in dit verband de weggevallen sociale controle in het openbaar vervoer en in winkels.

- 4p 5 Noem twee **andere** maatschappelijke ontwikkelingen die kunnen hebben geleid tot een toename van vandalisme, zwartrijden en winkeldiefstal. Licht het mogelijke verband toe tussen elke maatschappelijke ontwikkeling en deze vormen van criminaliteit.

Zie de regels 24 tot en met 35.

Alleen de politie (en het leger) heeft in Nederland volgens de wet het recht om wapens te dragen en zonodig te gebruiken.

- 1p 6 Met welk begrip wordt deze bevoegdheid van de overheid aangeduid?

Opgave 2 Criminaliteit: de opvoedpolitiek van het kabinet Balkenende IV

Bij deze opgave horen de teksten 2 en 3 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Op 7 februari 2007 presenteerden de partijleiders Balkenende (CDA), Bos (PvdA) en Rouvoet (ChristenUnie) het regeerakkoord 'Samen werken, samen leven'. Deze politici willen een "samenleving waarin de overheid grenzen stelt". Door zich te bemoeien met het leven van burgers, hoopt het kabinet veiligheid, respect en sociale samenhang te kunnen bereiken.

De teksten 2 en 3 gaan over de vraag hoe het kabinet 'probleemjongeren' wil gaan aanpakken.

Lees de regels 1 tot en met 17 van tekst 2.

Het is de bedoeling van minister Rouvoet dat vanaf 2008 ieder kind dat in Nederland wordt geboren een Elektronisch Kinddossier krijgt. Dit dossier bevat informatie over het kind, de gezinssituatie en de omgeving.

- 2p 7 Leg uit met welk uitgangspunt van de rechtsstaat het aanleggen van een elektronisch dossier voor ieder kind in strijd kan zijn.

Lees de regels 18 tot en met 35 van tekst 2.

Het artikel eindigt met een opmerking van universitair docent André Krouwel. Krouwel stelt dat de ChristenUnie aanvankelijk tegen ingrijpen in gezinssituaties was, maar veel pragmatischer is geworden.

- 2p 8 Leg op grond van een kenmerk van pragmatisme uit dat volgens Krouwel de ChristenUnie pragmatischer is geworden.

Lees de regels 1 tot en met 17 van tekst 3.

In het beleidsprogramma 'Alle kansen voor alle kinderen' doet minister Rouvoet voorstellen om de jeugdcriminaliteit aan te pakken. Er wordt bij het bestrijden van criminaliteit onderscheid gemaakt tussen twee typen maatregelen: repressieve en preventieve.

- 2p 9 Leg uit welk type maatregelen minister Rouvoet voorstaat in de regels 1-17.

Lees de regels 18 tot en met 27 van tekst 3.

Sancties als straffen en maatregelen worden opgelegd met verschillende doelen. Eén van deze doelen is (generale) preventie.

- 2p 10 Welke twee **andere** doelen worden nagestreefd met een gebieds- of contactverbod voor jongeren die overlast veroorzaken?

In het wetsvoorstel voor een gebieds- of contactverbod krijgt de politie bevoegdheid zo'n verbod op te leggen aan overlast veroorzakende jongeren. Deze bevoegdheid moet eerst in de wet worden opgenomen, voordat de politie op grond daarvan mag optreden.

- 1p 11 Welk uitgangspunt van het strafrecht of strafprocesrecht is te herkennen in de eis dat bevoegdheden van de politie in de wet moeten staan?

Lees de regels 28 tot en met 55 van tekst 3.

Er bestaan verschillende theorieën om crimineel gedrag te verklaren. De bindingstheorie van Hirschi verklaart vooral waarom mensen geen crimineel gedrag vertonen. Het beleidsprogramma 'Aanpak Jeugdcriminaliteit' sluit aan bij de bindingstheorie.

- 4p 12 Geef eerst een beschrijving van de bindingstheorie.
Leg vervolgens uit dat het beleidsprogramma 'Aanpak Jeugdcriminaliteit' aansluit bij de bindingstheorie.

Maak gebruik van tekst 3.

Een kenmerk van de democratische rechtsstaat is de scheiding van machten, de zogenaamde 'trias politica'.

Van twee van de drie machten is een taak te herkennen in tekst 3.

- 2p 13 Welke twee machten zijn dit? Citeer de betreffende zinnen uit tekst 3 waarin de taak van ieder van die beide machten te vinden is. Vermeld daarbij de regelnummers.

Opgave 3 Politieke besluitvorming: Nederland en Europa ten strijde tegen overgewicht

Bij deze opgave horen de teksten 4 tot en met 7 en afbeelding 1 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Bijna de helft van de volwassenen en één op de vijf kinderen in Nederland kampen met overgewicht. In de lidstaten van de Europese Unie ondervinden tweehonderd miljoen volwassenen last van overgewicht. De toename van het aantal te dikke mensen is het grootst onder jongeren. Deze stijging is reden tot bezorgdheid, gezien het verhoogde risico op gezondheidsproblemen. De overheid zou volgens veel deskundigen te terughoudend zijn bij de aanpak van overgewicht in Nederland. Op Europees niveau zijn er ook voorstellen gedaan om overgewicht en vetzucht aan te pakken. In deze opgave komen enkele belangrijke aspecten over dit vraagstuk uit de periode 2005-2007 aan de orde.

Lees tekst 4.

De Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (RVZ) adviseert het kabinet. De RVZ kan daarmee invloed uitoefenen op het beleid van het kabinet.

- 1p 14 Noem een machtsbron waarop deze invloed is gebaseerd.

De Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (RVZ) probeert kennelijk het probleem van overgewicht onder Nederlanders hoog op de politieke agenda te krijgen.

Of een maatschappelijk probleem op de politieke agenda komt, hangt af van een aantal voorwaarden.

- 6p 15 Geef drie voorwaarden waaraan voldaan is om het probleem van overgewicht op de politieke agenda te krijgen. Illustreer elke voorwaarde met een verwijzing naar tekst 4 of een citaat uit tekst 4. Vermeld ook de regelnummers.

Het kabinet heeft op 6 oktober 2006 de nota 'Kiezen voor gezond leven' naar de Kamer gestuurd.

Lees de regels 1 tot en met 4 van tekst 5. In deze nota wordt de rol van de gemeente genoemd.

- 2p **16** Welk gemeentelijk bestuursorgaan is verantwoordelijk voor 'het ontwikkelen en uitvoeren van lokaal gezondheidsbeleid' en welk gemeentelijk orgaan besluit over beleidsvoorstellen?

Lees regels 5 tot en met 12 van tekst 5.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen hebben in januari 2005 een convenant¹⁾ gesloten met een aantal belangrijke bedrijven en organisaties. De toenmalige regeringspartijen CDA en VVD waren tevreden met het convenant.

- 2p **17** Op grond van welk uitgangspunt van de christendemocratie is het CDA voorstander van een convenant om een probleem als het overgewicht aan te pakken? Leg je antwoord uit.

noot 1 een convenant is een (vrijwillige) afspraak tussen overheid en bedrijfsleven en/of andere maatschappelijke instellingen waarin vastgelegd wordt dat die partijen een doel nastreven waarbij ze een zekere speelruimte hebben in de manier waarop ze dit doel willen bereiken.

Lees tekst 6.

- 1p **18** Op welk knelpunt van overheidsbureaucratie wijst Paul Rosenmöller in tekst 6?
A langdurige procedures
B onpersoonlijk karakter
C te veel invloed van ambtenaren
D verkokering

Lees tekst 7.

Er zijn omgevingsfactoren die het Nederlandse overheidsbeleid bevorderen of bemoeilijken.

- 2p **19** Noem uit tekst 7 een omgevingsfactor die het Nederlandse beleid over de aanpak van het probleem van het overgewicht bevordert en noem uit de tekst een omgevingsfactor die het Nederlandse beleid bemoeilijkt.

Oud-Eurocommissaris van volksgezondheid Markos Kyprianou kwam in mei 2007 met een uitgewerkt plan ter bestrijding van overgewicht en vetzucht. Hij wilde vaart zetten achter een Europese aanpak om gezonder voedsel te laten produceren.

- 1p **20** Wie besluit(en) over de voorstellen van de Europese Commissie? Kies één van de volgende antwoorden:
A alleen de Raad van de Europese Unie
B alleen het Europees Parlement
C de parlementen van de lidstaten
D de Raad van de Europese Unie en het Europees Parlement

- 1p 21 Op welk van onderstaande terreinen heeft de EU ten opzichte van nationale overheden, bedrijven en burgers de meeste bevoegdheden?
- A criminaliteit bestrijden
 - B eerlijke concurrentie garanderen
 - C mensenrechten eerbiedigen
 - D werkgelegenheid bevorderen

Maak gebruik van tekst 7 en afbeelding 1.

Het vraagstuk van de bedreiging van de volksgezondheid door overgewicht kan worden geanalyseerd met behulp van de vier benaderingswijzen van het vak maatschappijwetenschappen. Deze zijn:

- de politiek-juridische benaderingswijze;
- de sociaal-economische benaderingswijze;
- de sociaal-culturele benaderingswijze;
- de veranderings- en/of vergelijkende benaderingswijze.

- 4p 22 Kies twee benaderingswijzen.
Formuleer bij elk van deze twee benaderingswijzen een analysevraag.
Verwijs bij elk van beide analysevragen naar regels van tekst 7, en/of naar afbeelding 1, waarin informatie wordt gegeven over de geformuleerde vraag.

Opgave 4 De invloed van tv-reclame

Bij deze opgave horen de teksten 8 tot en met 11 uit het bronnenboekje.

Lees de regels 1 tot en met 53 van tekst 8.

Onderzoekers gaan bij het doen van onderzoek veelal uit van een of meer hypothesen.

- 1p 23 Welke hypothese is uitgangspunt geweest voor het onderzoek in tekst 8?
- A De regels voor op kinderen gerichte reclame mogen best strenger (regels 3-5).
 - B Hoe vaker kinderen naar commercials voor dikmakers kijken, hoe ongezonder ze eten (regels 22-24).
 - C Reclame die gericht is op jonge kinderen moet tot een minimum worden beperkt (regels 42-44).
 - D In een maatschappij die steeds meer uitgaat van het model van de vrije markt, moeten we kinderen weerbaar maken (regels 50-53).

Onderzoekers onderscheiden verschillende onderzoeksvragen zoals beschrijvende, evaluatieve en verklarende vragen.

Een voorbeeld van een vraag die een onderzoeker kan stellen is:

Hoe komt het dat kinderen door reclame worden beïnvloed?

- 1p 24 Wat voor soort onderzoeksvraag is dit?
- A een beschrijvende vraag
 - B een evaluatieve vraag
 - C een verklarende vraag

Lees de regels 54 tot en met 60.

In de tekst staat dat het Commissariaat voor de Media toezicht houdt op de commerciële kinderzenders. Het Commissariaat ziet ook toe op naleving van programmavoorschriften en reclameregels door de publieke omroep.

- 1p **25** Wat is de bedoeling van dit toezicht van het Commissariaat voor de Media?
- A** het garanderen dat de omroepinstellingen de vrijheid van meningsuiting respecteren
 - B** het garanderen van de pluriformiteit en onafhankelijkheid van de informatievoorziening
 - C** zorgen dat de zendgemachtigden van de publieke omroep voldoende financiële middelen krijgen
 - D** zorgen dat er voldoende concurrentie is tussen de verschillende zendgemachtigden

Lees de regels 61 tot en met 68.

René Boogaard, directeur van de commerciële zender Jetix, is niet van plan iets te doen tegen de op jonge kinderen gerichte reclame voor producten op zijn zender.

- 1p **26** Verklaar het standpunt van Boogaard vanuit het belang van de commerciële zender Jetix.

Lees de regels 1 tot en met 26 van tekst 9.

Onderzoeker Buijzen geeft aan dat jonge kinderen gevoeliger zijn voor reclameboodschappen dan volwassenen.

- 3p **27** Leg dit verschil uit met behulp van het begrip referentiekader. Geef eerst een omschrijving van het begrip referentiekader.

Lees de regels 27 tot en met 41.

Met het uitzenden van reclame vervullen televisiezenders verschillende maatschappelijke functies.

- 3p **28** Leg uit welke maatschappelijke functie reclame vervult volgens Moniek Buijzen. Ga bij de beantwoording van de vraag uit van de regels 30-41. Betrek in je uitleg een tekstfragment.

Lees tekst 10.

Regelmatig laait ook de discussie op over een ander negatief effect van reclame. Tekst 10 is daarvan een voorbeeld. De discussie gaat over de vraag of kinderen een vertekend beeld krijgen door rolbevestigende reclame. Een theorie die voor deze beïnvloeding een verklaring kan geven, is de cultivatietheorie.

- 2p **29** Wat houdt deze theorie in?

Wilbert Schreurs betwijfelt of stereotiepe beelden van mannen en vrouwen in reclame invloed hebben op kinderen (regels 26-45).

- 2p **30** Leg uit dat hij zijn standpunt zou kunnen onderbouwen met het begrip selectieve perceptie.

Regelgeving en codes over (kinder)reclame is op Europees niveau vastgelegd in de Television Without Frontiers Directive (TWF). Landen zoals Zweden en Duitsland gaan in hun nationale wetgeving verder dan de TWF. Zo is in Zweden tv-reclame gericht op kinderen zelfs verboden. In landen zoals Nederland en het Verenigd Koninkrijk wordt de nadruk vooral gelegd op zelfregulering bij zenders. Zelfregulering betekent dat zenders zelf regels opstellen, bijvoorbeeld regels voor op kinderen gerichte reclame.

- 1p **31** Op grond van welk uitgangspunt zullen liberalen eerder voor zelfregulering kiezen dan voor wetgeving?

Lees tekst 11.

Jetix is een voorbeeld van marktsegmentering.

- 2p **32** Wat is marktsegmentering? Geef een kenmerk van Jetix waaruit dit blijkt.

Jetix is één van de vele commerciële zenders die gericht zijn op het Nederlandse publiek. Over de aanwezigheid en het programma-aanbod van commerciële tv-zenders wordt verschillend gedacht.

- 2p **33** Geef twee argumenten van voorstanders van commerciële tv-zenders.
2p **34** Geef twee argumenten van critici van commerciële tv-zenders.

Opgave 5 Massamedia: rechtbankverslaggeving

Bij deze opgave hoort tekst 12 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Willem Holleeder werd eind december 2007 veroordeeld tot 9 jaar gevangenisstraf vanwege het leidinggeven aan een criminele organisatie en afpersing van drie vastgoedhandelaren. De strafzaak startte in april 2007. Het proces kreeg veel media-aandacht.

Tijdens het strafproces zocht Holleeder enkele malen contact met de pers.

“De rechtbank gaf uiting aan haar ‘verwondering’ dat Holleeder buiten de rechtszaal meer vertelde dan daarbinnen” (regels 11-14).

De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) vindt dat verdachten vrij met de pers moeten kunnen praten (regels 15-20).

Lees tekst 12.

De media spelen een belangrijke rol in het proces van politieke besluitvorming.

- 2p **35** Welke functies van de media in het proces van politieke besluitvorming zijn te herkennen in tekst 12? Noem er twee en licht je keuze toe door te verwijzen naar een fragment uit de tekst.

NVJ-secretaris Thomas Bruning verwijst naar de vrijheid van meningsuiting (regels 15-17). De vrijheid van meningsuiting is niet onbeperkt.

In grondwetsartikel 7 staat dat “niemand voorafgaand verlof nodig heeft om door de drukpers gedachten en gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet”.

Dit laatste houdt in dat er grenzen zijn aan de vrijheid van meningsuiting, zoals wanneer het gaat om het verkondigen van laster over iemand (regel 22) of smaad.

2p **36** Geef twee andere voorbeelden van uitlatingen die strafbaar zijn volgens de wet.

Om te voorkomen dat een journalist(e) zich laat gebruiken door de geïnterviewde moet hij of zij een aantal zaken in acht nemen. Zo staat in regels 28-31 dat een journalist zijn of haar bronnen moet checken. Een lezer of kijker moet ervan uit kunnen gaan dat de informatie die hij/zij tot zich neemt, betrouwbaar of zo objectief mogelijk is.

2p **37** Noem twee **andere** journalistieke normen of regels.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.